

Thuis in het archief

1. Inleiding: wie telt mee?
2. Spoorloos in het archief
3. Waarom nu speciale aandacht voor de diverse stad?
4. Archief, representativiteit en identiteit: what's in it for me?
5. Stappen om aan 'inclusiviteit' te werken
6. Actie: van ervaringen leren en aan de slag
7. Literatuur- en inspiratielijst

1. Inleiding: wie telt mee?

'Het Haags Gemeentearchief zorgt ervoor dat de burgers van nu en van de toekomst de geschiedenis van de stad - én hun eigen geschiedenis daarin - zo goed mogelijk kunnen reconstrueren aan de hand van authentieke informatiebronnen. Burgers worden actief betrokken bij en enthousiast gemaakt voor de geschiedenis van hun stad, zodat de historische dimensie van de stad een rol kan spelen in hun leven'. (Missie HGA, meerjarenplan 2017 -2020)

Den Haag telt ruim 550.000 inwoners, waarvan inmiddels zo'n 330.000 mensen van niet - Nederlandse afkomst, in eerste, tweede of derde generatie verwant met een ander land of een andere cultuur. Met het project '**Thuis in het archief**' wil het HGA ervoor zorgen dat de geschiedenis van alle Haagse burgers weerspiegeld wordt in ons archief, en dat in de HGA-collectie ook terug te lezen is hoe de stad de afgelopen 60 jaar veranderde van een min of meer monoculturele naar een zeer diverse gemeenschap. Iedere Hagenaar zou sporen van herkomst terug moeten kunnen vinden in de collectie, en ook enthousiast worden gemaakt om eigen herinneringen en eigen archieven met het HGA te delen. Jezelf terugvinden in de collectieve geschiedschrijving en- collectie van Den Haag, ontdekken in het stadsarchief dat je herkomst onlosmakelijk deel uitmaakt van het Haags DNA, kan identiteit en zelfvertrouwen als Haagse burger versterken. Want, zoals de Amerikaanse archivaris Steven Lubar schrijft '*Archives are creators and reinforcers of power and authority*'.

Op dit moment is vooral de geschiedenis van de blanke, gezonde, mannelijke, goed opgeleide, hetero Nederlander vertegenwoordigd in de collectie van het HGA. De invloed en de countervailing power van vrouwen uit lagere klassen, migranten, mensen met een handicap, de LGBTI gemeenschap, arbeiders, kinderen...kortom van 'de ander' op bestuur, beleid en ontwikkeling van de stad is onderbelicht. De collectieve geschiedenis van Den Haag gaat immers niet alleen over symbolen als ADO, Paleis Noordeinde, Haagse Harry, de duinen, het Binnenhof, het IJspaleis en het Internationaal Gerechtshof, maar ook over Divali, Ramadan, Syrië-gangers uit een Haagse moskee, muzikale helden als de Haags-Surinaamse band Passion, Indo-rock, de Special Olympics, de Haagse markt, 'Klein Katowice' in Laak, Chinatown of Roze Zaterdag. En ook over de Occupy beweging, of de boeren op het Malieveld, en de impact van Covid19 in de stad. In het Haags DNA van de afgelopen decennia komen naast overheidsbeleid (reis)ervaringen samen, 'Heimweh' en 'Fernweh', thuisgevoel, nieuwe identiteiten, (zelf)organisaties, strijd en vrede, en religieuze diversiteit in de stad.

2. Spoorloos in het archief

'Archives have an important social function in the loss, construction, reconstruction and recovery of cultural, personal and genetic memory....Archives are the memoir of knowledge, the media between knowledge collection and conversion, and the bridge for protecting the past, recording the present and connecting the future.' (Hans Tuppy, Weense rijksarchivaris, 2005).

De laatste 60 jaar, waarin Den Haag met de komst van arbeidsmigranten maar ook door de emancipatiegolf begin zeventiger jaren in rap tempo veranderde naar de diverse en daarbij meest gesegregerde stad van Nederland, hebben weinig sporen in de collectie van het archief achtergelaten. Toenmalige nieuwkomers in de stad en volgende generaties delen hun archieven en herinneringen nog maar mondjesmaat met het HGA. Andersom is het archief in de presentatie naar buiten weinig uitnodigend en niet herkenbaar voor deze groepen, die in onze gesegregerde stad als 'de ander' worden gezien. Daar horen ook 'anderen' als onder meer de LGBTI gemeenschap bij.

- Op de website en in de projecten van het HGA is nauwelijks een referentie te vinden naar de diverse stad. Zo komen in het film/oral history-project 'Ik was erbij' geen nieuwkomers of 'andere' groepen aan het woord. Ook in het project 'Haagse Herinneringen' is van de 20 'digi-tales' er maar eentje gewijd aan 50 jaar Turken in Den Haag. En bij de foto's onder 'een greep uit de collectie' zijn vooral monumentale gebouwen en (autochtone) burgers te zien.
- Al ruim tien jaar organiseert het HGA, in samenwerking met andere erfgoedinstellingen de Dag van de Haagse geschiedenis. Een gezellige publieksactiviteit met 5-8.000 bezoekers, met door de jaren heen verschillende accenten en activiteiten (o.a. Gouden Eeuw) maar zonder referentie naar de diversiteit van onze stad nu. De meeste activiteiten van het HGA vragen aandacht voor het Haagse verleden dat al langer achter ons ligt, met typisch 'Hollandse' accenten. De Dag is tot dusverre niet gebruikt voor bewustwording en/of verbinding met nieuwkomers, de 'ander' en hun recente invloed op de wording van Den Haag - iets waarvan binnen het HGA nu is besloten dat dit vanaf 2021 juist wèl moet worden beoogd.
- De collectie telt onder meer zo'n 200.000 foto's en prentkaarten die digitaal beschikbaar zijn. Op minder dan 20 foto's staan Turkse en Marokkaanse migranten, het trefwoord Hindoestanen levert 9 foto's op. De zoekopdracht 'arbeiders' geeft enkele tientallen foto's, intypen van 'COC' vijf foto's.
- Het aantal archieven van migrantengroepen is ook zeer beperkt; naast het Indisch Familie Archief (formeel geen onderdeel van de HGA-collectie) zijn er inmiddels archiefstukken van twee (zelf) organisaties te vinden, de St. Yasmin en de Stichting Hammam.

De afgelopen jaren zijn er bij het HGA verschillende lijsten aangelegd van relevante organisaties in de stad. Ook zijn er vorig jaar enkele geïnteresseerden, afkomstig uit verschillende gemeenschappen, bij het HGA bijeen geweest. Daarnaast is er een flyer ontwikkeld om organisaties te stimuleren om hun archieven af te staan. Het doel daarvan was om minstens 5 archieven van relevante organisaties - binnen 5 jaar - te verwerven voor het HGA.

De aanpak is tot nog toe vooral top-down geweest: het HGA vraagt organisaties hun geschiedenis bij het archief neer te leggen en bepaalt hoe dat dan gearchiveerd moet worden. Hoewel het HGA zich steeds heeft gerealiseerd dat dit een proces van lange adem is, is nu toch vastgesteld dat het gewenste resultaat te zeer buiten bereik blijft, bij de huidige aanpak. Minderheden in de stad verhouden zich niet of nauwelijks tot het archief: het archief is voor hen geen partner – ligt voor hen niet 'in scope'.

Met de zogeheten HIP's (historische informatiepunten) in de wijkbibliotheken heeft het HGA wel een infrastructuur waarmee een verscheidenheid aan groepen kan worden bereikt, maar dit wordt nog te weinig gebruikt om de diversiteit en ook de diverse geschiedenis in de haarvaten van de stad op te sporen.

3. Waarom nu speciale aandacht voor de diverse stad?

Met **Thuis in het archief** wil het HGA vaart zetten achter het opbouwen van een waarachtige, representatieve collectie, die recht doet aan alle ontwikkelingen in de stad. Dit houdt méér in dan correctie c.q. aanvulling van de collectie: het betekent in contact treden met burgers, vertellen over de betekenis van het archief, uitnodigen om hun ervaringen te delen en zo bij te dragen en deel uit te maken van de Haagse collectieve geschiedenis.

Relatieopbouw is nooit een 'quick-fix', en toch zijn anno 2020 tempo en focus belangrijk. Achter elk archief gaan verhalen schuil van mensen, die nú, op hun 80ste, nog kunnen vertellen over 60 jaar grote veranderingen in Den Haag, die eigen organisaties hebben opgezet en met hun economische en sociale activiteiten de stad hebben veranderd. Hun kinderen vormen inmiddels de helft van de bevolking van Den Haag, maar ook deze staan vaak op grote afstand van het archief. Want hun geschiedenis is niet bewaard. En dat betekent, zeker in onze gesegreerde stad, dat blijvend 'damage is done', aldus prof. Leo Lucassen, directeur van het Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Hij is ook initiatiefnemer van het Historisch Beeldarchief Migranten. Lucassen, die internationale migratiestromen heeft onderzocht, maakt daarbij onderscheid tussen migranten die wel of niet een nieuwe religie meebrengen. Assimilatie en integratieprocessen vinden wereldwijd over het algemeen binnen één á twee generaties plaats, door gemengde huwelijken van oud- en nieuwkomers, opleidingskansen en opstijgen naar de middenklasse. Maar bij groepen, die een eigen religie 'meebrengen' – zoals Hindoestanen en moslims in Den Haag – blijft men langer dan twee generaties trouwen binnen de eigen groep. Daarbij maakt het in Den Haag wel verschil dat Hindoestanen in gezinsverband uit een Nederlandse kolonie zijn gekomen en zich gemakkelijker aanpassen. Tegenover moslims heerst er meer wantrouwen, discriminatie en stigmatisering in de stad. Dat is al begonnen toen het stadsbestuur in de jaren '60, toen nog alleenstaande arbeidsmigranten uit Marokko en Turkije uitnodigde om in het Westland te komen werken. De segregatie in de stad werd versterkt omdat deze mannen in homogene (achterstands)wijken terecht kwamen als de Schilderswijk. Ook toen hun gezinnen arriveerden, bleef de isolatie groot, zeker na 11 september 2001. Volgens Lucassen was er sinds dat moment weinig meer over van de befaamde Nederlandse godsdienstvrijheid. Hij citeert met instemming de beroemde Amerikaanse historicus James Kennedy, die provocerend zegt dat Wilders gewoon helemaal past in de Nederlandse traditie van uitsluiting. (Ham, 2010)

Al deze processen tegen de achtergrond van de sterke Haagse segregatie zorgden ervoor dat er weinig band meer was/is tussen stadsbestuur, oud- en nieuwkomers. Diezelfde afstand gold ook voor de protestgroepen uit de roerige jaren '60 en '70, die in de ambtenarenstad Den Haag minder luidruchtig aanwezig waren dan b.v. in Amsterdam. En tegen die achtergrond dus net als de nieuwkomers in die tijd ook weinig sporen achterlieten in het HGA.

4. Archief, representativiteit en identiteit: what's in it for me?

Waarom zouden minderheden geïnteresseerd willen zijn om herinneringen en archieven te delen bij het HGA? *What's in it for them?* Er zijn immers andere plekken in de stad waar aandacht is voor het leven van migranten, zoals in tentoonstellingen van het Haags Historisch Museum. Toch heeft een archief een geheel andere rol in de stad dan een museum, aldus de invloedrijke Chinese archivaris Huiling Feng. *'Archives moved from being a cultural and heritage resource underpinning the academic elite to becoming a societal foundation for identity and justice.'* (Feng, 2016). De discussie over het archiveren van het 'ware verhaal' woedt al ruim dertig jaar vooral in landen, die grote (im)migratiestromen kennen zoals de VS, Australië, Ierland en Engeland, maar ook in eerder gekoloniseerde landen als Zuid-Afrika of Suriname.

Voor deze 'historische introspectie' was het nodig om de geschiedenis van gewone mensen te onderzoeken, culturele diversiteit te accepteren en te vieren, bottom-up te werken, en uit de ivoren toren te komen van wetenschap en elite. Al in 2012 was het jaarlijkse internationale congres van archivariissen volledig gewijd aan het thema van identiteit. *'There it was noted that archives provide evidence of identity... through collections of archives which provide the memory or story of complex groups and individual identities both at one moment in time and through time. They help the community to connect with their heritage and protect their rights.'* (Feng, 2016)

Ook in Nederland wordt de belangrijke rol van archieven bij identiteitsvorming en thuisgevoel erkend. Voormalig rijksarchivaris Eric Ketelaar stelt dat identiteit stoelt op de verbinding tussen persoonlijke en collectieve herinneringen, en hij ziet het stadsarchief als de schakel. *'Identities are rooted in memories, and these memories need inscription and space. This is because it is in the archives that the documents are kept that form an essential basis for our collective memory (Ketelaar, 2014).* Veel, met name jongeren, worstelen met hun identiteit. In die zin kan een meer representatieve collectie van het HGA bijdragen dat alle Haagse inwoners zich gezien, gehoord en verbonden voelen in de stad. Herinneringen aan migratie, van het zoeken naar een nieuw thuisland, tegenkrachten maar ook verlangens van erbij horen, of juist ervaringen van 'hardship' en discriminatie horen ook bij het HGA thuis. *'The pursuit of identity confirms individual and collective senses of social status, belonging and value. The confirmation process involves faith, value proposition and social interests as well as public opinion and evaluation by others. The 'collective memory' is an influential and irreplaceable element of this confirmation process....and is to become the most important psychological basis of identity.'* (Bastian in Feng, 2016)

Samen of apart?

Gemeenschappen kiezen verschillend als het gaat om het bewaren en delen van herinneringen. Wereldwijd ontstaan steeds meer zogeheten *community archives*, waar gemeenschappen – vaak op zogeheten *'lieux des memoirs'* (plaatsen van herinnering) – eigen archieven rondom persoonlijke verhalen, literatuur en spullen vol herinneringen opzetten, in oude fabrieksgebouwen, in gebedshuizen of buurthuizen. Een voorbeeld in Nederland zijn de Black Archives in Amsterdam, die zichzelf afficheren als de 'schatkamer' van Surinaamse Nederlanders. Zij treden ook actief naar buiten om de Nederlandse geschiedenis te 'corrigeren.' Ook in Rotterdam is bijvoorbeeld veel aandacht in wijken voor de Kaapverdische sporen in de stad. In de Bijlmer zijn diverse geslaagde initiatieven geweest om samen de geschiedenis van de buurt vast te leggen, met bijzondere aandacht voor de Bijlmerramp. Community archieven bevatten bijzonder materiaal, maar worden vaak door de eigen groep bezocht en dragen zo weinig bij aan bruggenbouw in de stad.

Het HGA kiest met **‘Thuis in het archief’** voor sámen, voor een inclusieve geschiedenis van heel Den Haag. Daarvoor zijn in eerste instantie contact en verbinding nodig met minderheden in de stad. Dan gaat het om relatieopbouw, verdieping in andere culturen en bewustmaking over de rol, die het archief kan spelen. Ook zal er omgegaan moeten worden met wantrouwen in de stad jegens registraties van overheden. De gebruikelijke top-down approach van ‘we willen uw archief!’ en dan liefst nog ‘in die en die vorm’ zal veranderd moeten worden in een bottom-up benadering waarbij het vertrouwensband en participatie centraal staan. Minderheden zullen moeten kunnen uitspreken wat van waarde is in hun geschiedenis en waarom. Ze moeten de kans krijgen om hun tijdslijnen te schetsen, hun trends, helden en ‘hotspots’ in de stad te benoemen en belangrijke gebeurtenissen aan te geven. Samen moet er worden vastgesteld wat van waarde is voor de collectieve geschiedenis van de stad. En hoe het bewaard kan worden bij het HGA.

Een geslaagd voorbeeld voor deze aanpak is het archief in Dordrecht, waarbij jonge Turken zelf wilden zorgen voor het verankeren van hun geschiedenis in de stad. Zij zorgden dat er belangrijke archiefstukken en verhalen uit hun gemeenschap in het archief terecht kwamen. Belangrijk daarbij was ook de actieve ondersteuning van hun project door de stadsarchivaris, en kortstondig door een antropoloog. Hij ondersteunde de jongeren om in eigen woorden te vertellen over verlangen, thuisvoelen, zoeken en missen van wortels, (nieuwe) identiteit, inburgering en/of gevoelens van discriminatie. Ook was er aandacht voor historische literatuur, folklore, rituelen en andere vormen van verbinding onder elkaar. Want ‘inclusief archiveren’ betekent ook aandacht geven aan *‘human experiences associated with migration, resettlement and migrants’ attempts to (re)create a sense of “home away from home” in often alien sociocultural, physical and bureaucratic environments.*’ (Feng 2016)

5. Stappen om aan ‘inclusiviteit’ te werken

Enkele jaren geleden interviewde Lauren Romijn 20 gezaghebbende erfgoedprofessionals zoals archivariissen en museumdirecteuren over onder meer het ontsluiten van archieven van sociaal maatschappelijk en cultuur-historisch waarde. Uit de interviews kunnen lessen worden getrokken voor het inclusief maken van het HGA. Relatieopbouw en participatie blijken kernwoorden, ook om archieven te ontdoen van hun ontoegankelijk imago. Daarnaast dringen erfgoedprofessionals aan op het ondersteunen van minderheden met tools om te archiveren en een helder waarderings- en acquisitiebeleid van de archiefinstelling.

In concreto betekent dit dat het HGA eerst bekend, aantrekkelijk en uitnodigend moet worden voor de groepen wiens geschiedenis nu ontbreekt in het archief. Bij migranten zullen vooral tweede en derde generaties geïnteresseerd zijn in het vastleggen van hun geschiedenis en die van hun ouders. Digitale oral history projecten, meer aandacht voor diverse stadsgeschiedenis op de website en in de publieksactiviteiten van het HGA en een gerichte goede publiekscampagne onder minderheden kunnen een belangrijke stimulans zijn. Bij relatieopbouw horen ook bezoeken aan onder meer tempels en moskeeën. Een aanbod van workshops over archiveren en rondleidingen moet duidelijk maken hoe belangrijk ieders geschiedenis is voor het Haags DNA. Volgens Paul van de Laar, directeur van het Rotterdams museum en hoogleraar stadsgeschiedenis, is het meest belangrijk bij relatieopbouw oprecht interesse in de ander en zijn omgeving. Van de Laar: *Aansluiting, daar draait het om. Als je praat met een migrant, ga je ook in gesprek over zijn/haar situatie in de maatschappij. Het gesprek wordt dan een proces. [...]Er ontstaan relaties, binding’.* (in Romijn, 2016)

Participatie vereist echter ook een bottom-up benadering. Dit betekent dat er samen met wijkbewoners vastgesteld moet worden welke thema's en trends nu missen in het HGA. Deze discussie kan per wijk(geschiedenis) gevoerd worden, in of rondom de Historische Informatie Punten en de wijkbibliotheken. Daar kunnen bewoners samen discussiëren en vaststellen hoe de collectieve geschiedenis van de wijk en haar bewoners eruitziet. Wie waren lokale helden, wat zijn '*lieux de memoirs*' in de wijk, welke gebeurtenissen en ervaringen uit de afgelopen 60 jaar zijn de moeite van het archiveren waard.

Dit betekent intern bij het HGA het kiezen voor een bottom-up benadering in de wijken, maar ook het bieden van helderheid over het waarderings- en acquisitiebeleid. Is er alleen interesse in papieren archieven en beeldmateriaal, hoe wordt er omgegaan met digitale archieven of met archieven in andere talen? Hoe gaat het HGA verhalen bewaren, is daar ook niet een grotere plek voor oral history-collecties nodig? Zijn we alleen geïnteresseerd in de geschiedenis van groepen in de stad, of zijn ook individuele ervaringen belangrijk? Wat gebeurt er met belangrijke spullen die bewaard moeten blijven (samenwerken met Haags Historisch museum?). Allemaal vragen die vragen om bewustwording en reflectie.

6. ACTIE: van ervaringen leren en dan aan de slag

Bij het HGA moet de binding met de meeste minderheidsgroepen nog van begin af aan worden opgebouwd. Er bestaat wel samenwerking met het Indisch Familiearchief, en er is beperkt (met name particulier) materiaal verzameld uit de Hindoestaanse gemeenschap. Ook liggen er enkele contacten met sleutelpersonen uit Marokkaanse en Poolse groepen. Daarnaast is er ook (foto)materiaal en literatuur over Haagse nieuwkomers te vinden bij het Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

Uit de ervaringen in andere steden blijkt dat er geen quickfix is voor een representatief stadsarchief. Veel landen zijn bezig om inclusieve archieven te ontwikkelen. Interessant is de aanpak in Zuid-Afrika, waar na het einde van de apartheid de waarden '*caring, empathy, honesty, integrity, fairness*' in de visie en missie van archieven zijn opgenomen. In de meeste steden buigen zich nu gemengde groepen over de archivering van de stadsgeschiedenis. In Berlijn kan geleerd worden van de inhoudelijke aanpak van het Nationaal Archief, waarbij gewaakt wordt om 'inclusief' niet alleen in termen van problemen van minderheden te 'framen.' Scholieren doen b.v. opdrachten in het archief onder de noemer 'wat is eigenlijk normaal?' In de VS zijn in de archieven van Californië de ervaringen van Vietnamveteranen opgenomen a.d.h.v. boeiende *oral histories*. In Philadelphia zetelt saada.org (South Asian American Digital Archive) dat zeer uitnodigende publiekscampagnes draait. Bij het Weense Stadt- und Landesarchiv is al op de website veel aandacht voor stadsgeschiedenis, van de Romeinen en de arbeidersbeweging tot aan het ontstaan van de huidige afvaldiensten, incl de uitnodiging om die aan te vullen.

Kort samengevat is er niet 'één weg' maar kan HGA leren van vele archieven, en ook van internationale discussies tussen erfgoedprofessionals. Als het HGA de bottom-up benadering doorzet, bruggen bouwt en de ervaringen deelt in internationale (archieff)gremia, zal Den Haag zijn naam als stad van recht en vrede ook internationaal daadwerkelijk waar maken.

Een overzicht van de eerste stappen die het HGA hierin gaat zetten, is terug te vinden in het Communicatieplan 'Thuis in het archief' conceptversie 1.5.

7. Literatuur- en inspiratielijst

Feng Huiling (2016): *Identity and archives: return and expansion of the social value of archives*, Springer Science&Business Media, Dordrecht 2016

Gilliland Anne J, Halilovich Hariz (2016): *Migrating memories: transdisciplinary pedagogical approaches to teaching about diasporic memory, identity and human rights in archival studies*, Springer Science&Business Media, Dordrecht 2016

Harris Verne (2002): *The Archival Sliver: Power, Memory and Archives in South Africa*, Kluwer Academic Publishers

Ketelaar Eric (2014): *Archives, memories and identities*, in Brown, C: *Archives and recordkeeping. Theory into practice*. Facet, London.

Lubar Steven (1999): Information culture and the archival record. *Am Arch* 62:10 - 22

South African Archival Platform (2014): *The state of the Archives*, University of Cape Town

Romijn Lauren (2016): *Het vangnetwerk*, Afstudeerscriptie Reinwardt Academie 2017

Tuppy Hans (2005): *Schlüssel zur Erinnerung*. *Comma* 2005, 1:1-6

Yuba Masimba (2013): *The role of the National Archives and Records Service of South Africa in the young democracy*, University of Witwatersrand, PhD

www.saada.org (South Asian American Digital Archives)